

Opcat-inspektion av Kriminalvården, häktet Visby, den 27 och 28 juni 2018

JO:s uttalande i korthet: Enligt en utredning av Kriminalvården klarar häktet Visby inte av att lösa sitt basuppdrag i de nuvarande lokalerna. Enligt JO är det mycket angeläget att Kriminalvården omedelbart vidtar åtgärder för att häktet ska få tillgång till ändamålsenliga lokaler. Ett första steg i en sådan process bör vara att stänga anstalten Visby (se protokoll dnr 4140-2018).

Inspektionens genomförande

På uppdrag av chefsjustitieombudsmannen Elisabeth Rynning genomförde föredraganden Eva Fridén tillsammans med föredraganden Ellen Ringqvist (protokollförare) den 27 och 28 juni 2018 en förannmäld inspektion av Kriminalvården, häktet Visby. Vid samma tillfälle genomfördes en inspektion av anstalten Visby (dnr 4140-2018).

JO:s medarbetare togs emot av häkteschefen AA och tf. kriminalvårdsinspektören BB. Häkteschefen redogjorde för förhållandena i häktet och förhållandena under transport. Därefter förevisades häktets lokaler. JO:s medarbetare samtalande med fem intagna och fem anställda. En översiktlig granskning gjordes av bl.a. personalinstruktioner, incidentrapporter och tillsynsblad.

Inspektionen avslutades med en genomgång där JO:s medarbetare redogjorde för sina iakttagelser. Vid redogörelsen deltog häkteschefen och tf. kriminalvårdsinspektören.

Syftet med inspektionen

Inspektionen är en del av JO:s uppdrag för att förebygga tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning av frihetsberövade personer, Opcat-verksamheten. Denna verksamhet har under 2018 ett fokus på transporter av frihetsberövade.

Opcat är den engelska förkortningen av tilläggsprotokollet till FN:s tortyrkonvention (Optional Protocol to the Convention against Torture). Länder som anslutit sig till protokollet har förbundit sig att inrätta ett nationellt besöksorgan

som regelbundet besöker platser där personer kan hållas frihetsberövade. I Sverige har JO tilldelats detta uppdrag. Information om JO:s Opcat-verksamhet finns på JO:s webbplats.

Tidigare inspektioner

Häktet Visby 2013

JO:s Opcat-enhet inspekterade häktet Visby i juni 2013 (dnr 2767-2013). Dåvarande chefsJO Elisabet Fura uttalade att den information om rättigheter som förmedlas till de intagna måste vara korrekt och nyanserad. Vidare uttalade hon att eftersom det inte finns någon hiss som går upp till rastgårdarna behöver personalen i vissa fall bära de intagna dit upp, vilket medför en risk för såväl kroppsskada som ovärdig behandling av intagna. I protokollet från den inspektionen framgår även att det inte går att se ut över omgivningarna från den större rastgården. Därutöver uttalade Elisabet Fura att häktets beslut måste utformas så att de uppfyller förvaltningslagens krav.

Anstalten Visby 2016

En inspektion av anstalten Visby genomfördes i november 2016 (dnr 6621-2016). I protokollet efter inspektionen uttalades kritik mot anstaltens storlek och brister på meningsfull sysselsättning utifrån de fysiska förutsättningarna i lokalerna. Med hänsyn till tidigare JO-uttalanden (dnr 2768-2013) ansåg chefsJO Elisabeth Rynning att det under rådande förhållanden var oacceptabelt att Kriminalvården alltför bedrev anstaltsverksamhet i lokalerna. Kriminalvården fick i uppdrag att återkomma med en redogörelse för vilka åtgärder myndigheten hade vidtagit eller avsåg att vidta med anledning av vad som hade kommit fram.

Kriminalvårdens återrapportering redovisas i protokollet efter inspektionen av anstalten Visby 2018 (dnr 4140-2018, s. 3).

Uttalanden av chefsJO Elisabeth Rynning med anledning av inspektionen

Protokollet innehåller avslutningsvis uttalanden av chefsJO Elisabeth Rynning.

lakttagelser om häktet Visby

Organisation av häktet

Storlek och beläggning

Häktet Visby tillhör Kriminalvårdens region Öst, verksamhetsområde Gotland och är samlokaliserat med Polismyndigheten i Visby. Häktet delar lokaler med anstalten Visby, men de intagna i häktet och anstalten hålls åtskilda från varandra. Häktet har 14 platser varav 6 platser på en gemensamhetsavdelning och 8 platser på en restriktionsavdelning.

Vid inspektionens inledning var sex personer intagna i häktet varav två på gemensamhetsavdelningen. Under 2017 skrevs 112 personer in i häktet, vilket innebar en genomsnittlig beläggningsgrad om 67 procent. Mellan den 1 januari

och den 18 juni 2018 skrevs 71 personer in i häktet, och en genomsnittlig beläggningsgrad om cirka 85 procent.

Det har förekommit överbeläggningar under våren 2018. Vid sådana situationer har samtalsrum använts som bostadsrum.

Bemannning och kompetens

Häktet delar personal med anstalten. Sedan 2016 har antalet tjänster utökats med en kriminalvårdsinspektör och två kriminalvårdare med särskilt uppdrag riktat mot sysselsättning. Därutöver har anstalten och häktet numera ett vakt-havande befäl på plats dygnet runt. Antalet vakthavande befäl har fördubblats.

Samtliga intagna som JO:s medarbetare samtalade med ansåg att personalen bemötte och behandlade dem väl. De intagna upplevde att personalen kom till bostadsrummen utan dröjsmål vid påringning. Ingen intagen uppgav sig känna rädsla inför personalen eller de andra intagna.

Region Östs utredning av handlingsalternativ för anstalten och häktet i Visby

Den 2 maj 2017 fick regionchefen i Kriminalvårdens region Öst i uppdrag av chefen för Kriminalvårdens planeringsenhet för anstalt och häkte att utreda förändringsalternativ för anstalten och häktet Visby. Bakgrunden till uppdraget var bl.a. den kritik som JO hade riktat mot anstaltens storlek och bristen på meningsfull sysselsättning utifrån de fysiska förutsättningarna i lokalerna (se JO:s protokoll, dnr 6621-2016). Uppdraget redovisades hösten 2017 och av redovisningen framgår bl.a. att det inte finns förutsättningar att bedriva en långsiktigt bra anstaltsverksamhet i de nuvarande lokalerna. När det gäller häktesverksamheten konstaterades att det sammantaget inte finns förutsättningar för häktet att bedriva en innehållsmässigt god häktesverksamhet. Utrymmena för isoleringsbrytande åtgärder och mellanmänsklig kontakt är alltför begränsade, men en permanent stängning av anstaltsplatserna skulle ge förutsättningar för att utveckla häktesverksamheten.¹

I samband med inspektionen uppgav häktesledningen att det inte har fattats något beslut om fortsatt inriktning i frågan.

Fysisk miljö

Rastgård

Den plåtskärm som tidigare gjorde det omöjligt att betrakta omgivningarna från den större rastgården har tagits bort och ersatts med ett genomskinligt material (se JO:s protokoll i dnr 2767-2013, s. 3). Förändringen har medfört att det numera går att betrakta omgivningarna från rastgården.

---

¹ Se Utredning handlingsalternativ gällande anstalten och häktet Visby, 2017-08-21, dnr 2017-11170-2, s. 1 och 5.

Möjlighet att komma till och från rastgårdarna

Det har inte skett någon förändring i hur de intagna tar sig upp till rastgårdarna (se protokoll dnr 2767-2013, s. 4). I region Östs utredning om handlingsalternativ för anstalten och häktet Visby anges att det vore önskvärt med en hiss som går hela vägen upp från Polismyndighetens lokaler till rastgårdarna.²

Synpunkter från intagna om häktesmiljön

Flera av de intagna uppskattade daglig möjlighet till träning i gymmet. De framförde dock synpunkter på att maskinerna i gymmet är gamla och slitna, och de påpekade att löpbandet är trasigt. De saknade även instruktioner till maskinerna för att kunna träna mer allsidigt. De framförde också önskemål om att flera träningsredskap skulle installeras i gymmet.

Flera intagna uppgav att de önskade mer färsk frukt och grönsaker. De framhöll att det inte heller gick att köpa färsk frukt i kiosken.

En intagen uppgav att han på grund av biverkningarna av sin medicin sov mycket och att han därför ibland hade gått miste om frukost och middag. Detta medförde att han bara hade fått ett mål mat om dagen, vilket hade varit för lite.

*Isoleringsbrytande åtgärder**Häktesplaner*

En plan för häktesvistelsen (häktesplan) ska upprättas för varje intagen som är häktad på grund av misstanke om brott. Planen ska identifiera den intagnes behov av bl.a. åtgärder som kan motverka negativa följder av frihetsberövandet och isoleringsbrytande åtgärder (1 kap. 25 och 26 §§ Kriminalvårdens föreskrifter och allmänna råd om häkte [KVFS 2011:2]).

Häktesledningen uppgav att alla intagna har en upprättad häktesplan. Isoleringsbrytande åtgärder dokumenteras i häktesplanen liksom när de intagna avböjt att delta.

I ovannämnda utredning av region Öst konstaterades att den genomsnittliga tiden för mellanmänsklig kontakt under 2016 uppmättes till 27 minuter per dag och intagen med restriktioner.³

Kontaktperson

Varje intagen tilldelas en kontaktperson. Uppsökare från frivården och kontaktpersonerna arbetar särskilt med att få ut de intagna ur cellerna. Om en intagen tackar nej gör personalen ett nytt försök lite senare. Det är däremot oklart om

---

² Utredning handlingsalternativ gällande anstalten och häktet Visby, 2017-08-21, dnr 2017-11170-2, s. 7.

³ Se Utredning handlingsalternativ gällande anstalten och häktet Visby, 2017-08-21, dnr 2017-11170-2, s. 5.

motiverande åtgärder dokumenteras. Vissa intagna erbjuds promenad med personal.

Spelrum

Ett fönsterförsatt förråd på ca sex kvadratmeter har nyligen gjorts om till ett rum avsett för intagna som vill sysselsätta sig med digitala spel. Det finns en övervakningskamera uppsatt i rummet. Spelrummet hade vid inspektionstillfället ännu inte tagits i bruk.

Synpunkter från intagna

I samtal uppgav flera intagna att de hade fått en kontaktperson. En intagen hade inte tilldelats någon kontaktperson. En annan intagen hade tilldelats en sådan först efter flera veckor. De intagna upplevde att kontakten med kontaktpersonerna fungerade olika bra. En intagen önskade tätare kontakt med sin kontaktperson eller med någon annan ur personalen. Några upplevde att kontakten med andra ur personalen fungerade lika bra.

I samtal kom det vidare fram att samtliga intagna som någon gång hade fått sällskap av personal på rastgården var mycket positiva till detta. Flera av dem uttryckte att det var skönt att ha någon att prata med. De intagna stannade utomhus mycket längre när de hade sällskap av personal, eftersom det var trevligare än att vara ensam på rastgården. Några intagna uppskattade att de hade erbjudits sällskap utan att ha behövt be om detta.

Sysselsättning

Flera intagna städade i häktet och under sommaren hade häktade intagna tagit hand om anstaltens tvättuppsdrag.

Riksförbundet frivilliga samhällsarbetare (RFS) och Nämnden för Andlig Vård (NAV) besöker intagna i häktet varje vecka. Uppsökare från frivården besöker häktade och kan hålla i motivationsinsatser för intagna som behöver genomföra en förändring i sitt beteende, t.ex. missbruk (MIK). Även Strukturerade kontaktmannasamtal (SKS) är under uppbyggnad. Några kriminalvårdare utbildar övrig personal i samtalsmetoden.

I samtal med personal uppgav de att SKS består av ca fem träffar som är ca 20–60 minuter långa och dokumenteras i häktesplanerna. Några kriminalvårdare har påbörjat SKS med intagna och flera vårdare är under utbildning. De kriminalvårdare som påbörjat SKS upplevde att det är svårt att uppnå det föreskrivna antalet gånger, eftersom det hade varit både lokal- och personalbrist. Personalen uppgav vidare att tjänsterna som kriminalvårdare med särskilt uppdrag riktat mot sysselsättning har införts bl.a. för att personal inte ska arbeta ensam med i första hand de intagna i anstalten. Under sommaren har tiden tillbringats med intagna i häktet för att bl.a. göra iordning rastgården, vara tillsammans med dem på rastgården och spela bordtennis med dem. Personalen riktar in sig på de intagna som inte deltar i aktiviteter. Om någon intagen önskar att personal ska

följa med ut på rastgården så gör de det. Aktiviteter som har genomförts med de intagna dokumenteras.

Information till intagna

Broschyerna ”Information till häktade”, Kriminalvården 2011, ”Uppsökare på häktet”, Kriminalvården 2011 och ”Brandsäkerhetsinformation”, 2009 samt Information om Kriminalvården behandling av klienters personuppgifter och personuppgifter inom Kriminalvårdens hälso- och sjukvård delas ut till häktade.

Lokala rutiner för häktet Visby på svenska finns i varje cell (upprättad 2013-06-16 och reviderad 2018-06-12). Informationen håller på att översättas till engelska och arabiska. Av den lokala rutinen i häktet framgår bl.a. att en häktad får använda egna kläder. Om den häktade däremot deltar i gemensamhetsavdelningens verksamheter eller annan gemensam verksamhet, tillåts denne inte att använda egna kläder (s. 2).

Intagna bekräftade i samtal att de hade fått Kriminalvårdens ovan nämnda broschyrer vid inskrivningen och att de lokala rutinerna finns i bostadsrummen.

Besök

I samtal med intagna uppgav de att de kroppsvisiteras före och efter besöken. En intagen uppgav att han hade kroppsvisiterats av både manlig och kvinnlig personal. Det upplevde han som konstigt. Han hade dock inte bett om att få bli kroppsvisiterad av endast manlig personal.

Övrigt

Tillsyn

Det finns inget lokalt rutindokument för tillsyn.

En intagen uppgav att vid tillsyn varje timme öppnar en kriminalvårdare luckan i celldörren och kontrollerar att han är vid liv. Han upplevde att tillsynen fungerade och att det kändes bra att de tittar till honom. Han förmodade att personalen även tittar till honom på natten.

Utformning av beslut

När det gäller utformningen av beslut används numera standardiserade mallar. Två jurister från huvudkontoret på Kriminalvården har varit på häktet och anstalten för att bl.a. gå igenom när det behöver fattas beslut och hur de ska utformas.

laktagelser om transporter

Transporter som genomförs av verksamhetsområdet Gotland

Nationella transportenheten (NTE) har i uppgift att utföra transporter av klienter, utom i de delar där transportansvaret uttryckligen ligger på verksamhetsställen. Verksamhetsområdet Gotland tillhör sektion Stockholm, men NTE har varken personal eller fordon på Gotland. I stället utförs transporterna av häktets personal.

Sedan den 1 april 2017 ska Kriminalvården på begäran av bl.a. Polismyndigheten utföra transporter av frihetsberövade personer. Polismyndigheten utför ca 60 handräckningsärenden per år på Gotland. Handräckningstransporterna och de lokala transporter som utförs åt NTE medför inget personaltillskott till häktet utan registreras och ersätts till verksamhetsområdet Gotland i efterskott.⁴ Antalet handräckningstransporter har hittills inte varit betungande.

Transporter till och från fastlandet

Beställningar av transporter till och från fastlandet görs i Kriminalvårdens ärendehanteringssystem Långväga interna fängslade transporter (LIFT). Transporterna sker vanligtvis med taxiflyg, men det förekommer även transporter med båt. Häktespersonalen ansvarar för transporten av de frihetsberövade fram till flygplanet, där ansvaret överlämnas till NTE:s personal. Frihetsberövade som ankommer till flygplatsen i Visby lämnas över av NTE:s personal till kriminalvårdare från häktet för vidare transport på Gotland.

Samtal med personal och intagna

NTE försöker transportera flera frihetsberövade med samma flyg. Det gör att det kan uppstå dröjsmål med vissa transporter och att häktespersonalen får ringa och "tjata" på NTE. Transporterna kan även fördröjas när det är fullt på häktet Kronoberg för transportuppehåll. När Kriminalvårdspersonalen tar emot en flygtransport kan det vara frihetsberövade som ska transporteras till häktet eller anstalten men också t.ex. till psykiatrin eller ett behandlingshem. Om en person är flygrädd sker transporten med båt. När en person lämnas över till NTE:s personal lämnas också information om hur transporten hittills har fungerat. I regel har NTE:s personal ringt i förväg och informerat sig om personen som ska transporteras. Intagna inom Kriminalvården får i regel veta datum för transporten i förväg. Den exakta tidpunkten för avresan meddelas som regel samma dag som den ska äga rum. Skriftlig dokumentation görs på färdhandlingen när något oplanerat inträffar, t.ex. om bråk uppstår.

Flera av de intagna uppgav att de hade transporterats av tre kriminalvårdare och att de hade burit hand- och midjefängsel. Två intagna uppgav att de bar hand- och midjefängsel när de transporterades av kriminalvårdare till tingsrätten, medan de inte bar fängsel när de transporterades av två polismän samma sträcka. De ansåg att det är märkligt att förhållandena vid transporter är så olika beroende av vilken myndighet som utför transporten. En intagen hade transporterats flera gånger till förhandlingar och till fastlandet. Han hade alltid transporterats ensam med tre kriminalvårdare och utan fängsel. En annan intagen uppgav att det kändes förnedrande att bära fängsel. Han valde på grund av detta att

---

⁴ Se utredningsalternativ gällande anstalten och häktet Visby, 2017-08-21, dnr 2017-11170-2, s. 11.

avboka redan inbokade läkarbesök, eftersom han inte ville visa sig där med fängsel. En intagen uppgav att han ogillade att bli exponerad inför allmänheten när han gick ut från fordonet in till Gotlands tingsrätt. Det vore önskvärt att kunna kliva ur fordonet i t.ex. ett garage eller ett avskärmat utrymme och gå därifrån direkt in till tingsrätten.

Avslutande genomgång

JO:s medarbetare redogjorde för sina iakttagelser vid inspektionen. Representerarna för häktet kommenterade enligt följande:

Kost

Måltiderna anländer till häktet i värmeskåp och det finns regler för hur länge den kan förvaras där. Den intagne som ”sover över” måltider brukar få något att äta. Önskemålen om mer frukt och grönsaker kommer att tillgodoses, eftersom häktet har börjat beställa varor utöver det upphandlade avtalet. Det finns dock svårigheter med inköp av matvaror, eftersom antalet häktade varierar.

Spelrummet

Det nyinredda spelrummet är avsett att användas för isoleringsbrytande aktiviteter. Det kommer att tas i bruk inom kort. Kameran i spelrummet går att koppla ur om rummet t.ex. behöver användas som bostadsrum vid överbeläggningar. Det finns kameror uppsatta i gemensamhetsutrymmena. De områden som kamerorna bevakar kan ses på skärmar i centralvakten. Det finns ingen lokal rutin för kamerabevakning.

Sysselsättning

Samtalsmetodiken SKS har häktet nyligen börjat tillämpa i syfte att bryta intagnas isolering. Metoden kan också användas för intagna i anstalt. Det finns fem utbildade handledare sedan en tid tillbaka. På grund av överbeläggning i våras och en omfattande rättegång har samtalsmetodiken inte börjat användas fullt ut.

Transporter

Kriminalvården gör individuella bedömningar om behovet av fängsel. Ledningen uppgav att de inte hade märkt någon skillnad i fängselbedömningar efter det utvidgade handräckningsuppdraget.

Vid protokollet

Ellen Ringqvist

Justeras den 14 december 2018

Eva Fridén

Uttalanden av chefsJO Elisabeth Rynning med anledning av inspektionen

Jag vill med anledning av de iakttagelser som redovisas i protokollet göra följande uttalanden:

Utveckling av häktesverksamheten

Av den utredning som Kriminalvården genomförde efter JO:s inspektion 2016 av anstalten Visby, framgår bl.a. att häktet inte klarar av att lösa sitt basuppdrag i de nuvarande lokalerna. För att häktespersonalen ska kunna arbeta med bl.a. isoleringsbrytande åtgärder i förhållande till de intagna måste det enligt Kriminalvården ske en utökning av lokalerna. Myndigheten presenterade i augusti 2017 en detaljerad plan för hur en sådan förändring skulle kunna genomföras.

I protokollet från inspektionen av anstalten Visby har jag i dag uttalat att det är mycket angeläget att Kriminalvården omedelbart vidtar de åtgärder som krävs för att häktet Visby ska få tillgång till mer ändamålsenliga lokaler. Detta är nödvändigt för att häktet ska kunna sköta sitt uppdrag som bl.a. består i att motverka att de häktade drabbas av negativa följder av frihetsberövandet (1 kap. 5 § häkteslagen [2010:611]). Ett första steg i denna process bör enligt min mening vara att stänga anstalten Visby (se JO:s protokoll i dnr 4140-2018). Kriminalvården ska senast den 17 maj 2019 komma in med en redogörelse för vilka åtgärder som vidtagits med anledning av mitt uttalande.

Rastgårdar

Av protokollet framgår att det numera går att se ut över omgivningarna från den större rastgården. Jag välkomnar denna förändring till det bättre för de intagna i häktet.

Information till häktade om intagnas kläder

Utgångspunkten är att den intagne som så önskar har rätt att bära sina egna kläder under häktestiden. Tillgången till bl.a. privata kläder får dock begränsas om det är nödvändigt för att förhindra att den intagne allvarligt skadar sig själv (1 kap. 13 § Kriminalvårdens föreskrifter och allmänna råd [KVFS 2011:2] om häkte). Denna bestämmelse gör det enligt min mening inte möjligt att, såsom anges i häktets lokala rutiner, generellt begränsa rätten att bära privata kläder i samband med gemensamma aktiviteter. De lokala rutinerna bör av detta skäl ändras.

Protokollet föranleder för närvarande i övrigt inte några åtgärder eller uttalanden från min sida.

2018-12-14

Elisabeth Rynning